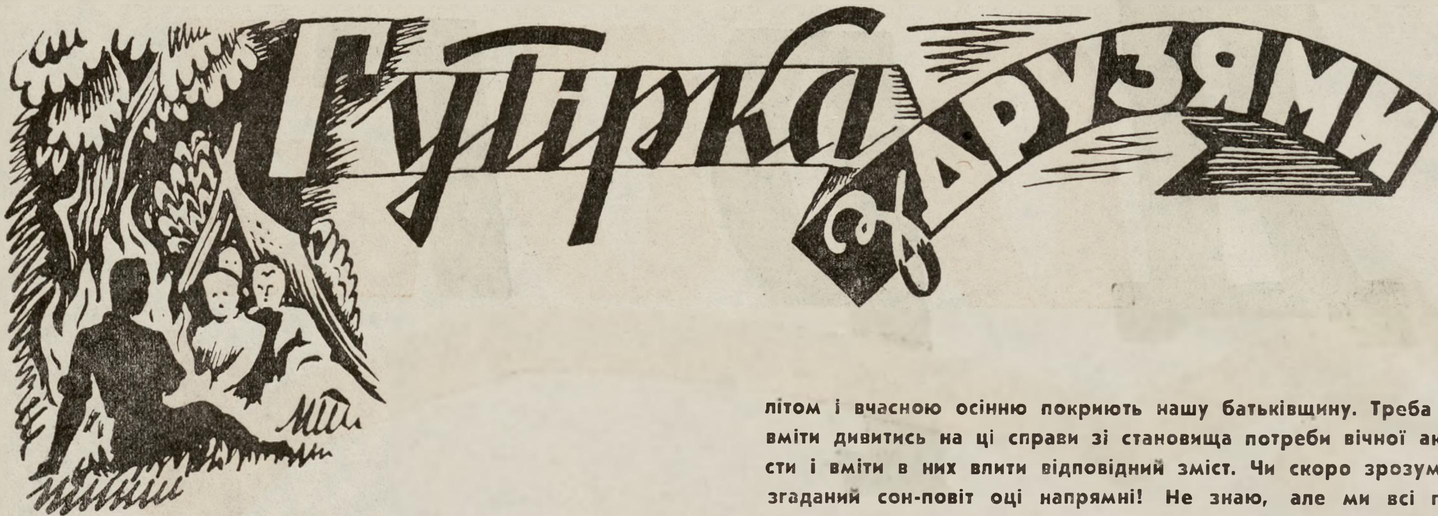
Дорога

Ч. 8. СЕРПЕНЬ Р. V.

На порозі цього літа залишив я мою тісну львівську редакційну вуличку і вибрався в дорогу, як тепер у нас кажуть в »терен«. Хотів я побачити, як на ділі реалізуються гасла праці серед молоді, яким і наш журнал присвячує свої сторінки. Хотів я цим разом побачити позальвівську молодь і тих, що її мають вести при сірій буденній праці. І прийшов я до першого міста, яке ще недавно було осередком одного з найкращих, найсвідоміших повітів. Вже короткий мій побут у ньому дозволяє з'ясувати тут таке становище. Труднощі тут, труднощі там, »не дасться нічого зробити«, отже сонність огорнула тих, що мають вести, чи давати приклад молоді, а молодь або дрімає за ними, або йде шляхами, які ведуть її на бездоріжжя і до бездільного фразерства. Це був найгірший день моєї дороги. Повіт здоровий, а спортового руху ніякого. Навіть багатий, а »нема харчів«, для зорганізування таборів; в повіті багато інтелігентських сил, а нема навіть виробленої програми культурно-освітньої праці серед молоді. Де причина тому! Це не тільки льокальне явище. Це нездоровий максималізм витворює часову пустку, це український квієтизм тріумфує і тягне колись активний і свідомий повіт у хвіст нашого національного життя. Яка рада на це! Стати негайно до праці на всіх ділянках нашого життя, хоч би які вони здавались дрібні і незначні. Геть з гаслами пасивности, що розкладають наш організм!

Щоб показати, як можна найменш складну річ вдосконалити і піднести її до позему мистецтва, або також і духової культури, оповім вам дещо про Ха-но-ю, про церемонію пиття чаю в далекому сході. Пиття чаю — мистецтво! Чому ж би так не мало бути! Рафаель і Мікель Анджельо мають своїх попередників поміж дітьми, що рисують на піску, або диких народів, що обробляють камінь. Наскільки більше могло розвинутися в службу релігії і моральности питтє напитку, яке свій початок завдячує екстатичним контемпляціям пустельника-індуса. Рівновага ума, погідний темперамент, панування над собою і спокій поведінки, що є основними прикметами Ха-но-ю, вони є безоглядно першою умовою упорядкованого думання і правильного відчуття. Пусте нутро чистісенької кімнати здалека від щоденної метушні, не розпорошує уваги, як крамничногаласлива обстановка европейського сальону, і просте какемоно приковує простотою своїх барв і форми наш зір краще, як який модерний стрій. Тут оминається з релігійною просто огидою кожний об'яв нещирої фрази. Сам факт, що Ха-но-ю запроваджено пустельником підчас війни, коли гапас зброї був на денному порядку, вказує на те, що Ха-но-ю було чимсь більше, як простою розривкою... Ха-но-ю був і є подекуди чинником, що організував духову дисципліну цілих народів далекого Сходу. До вижин Ха-но-ю треба і нам тепер піднести нашу працю в наших тіловиховних гуртках, секціях молоді при У. О. Т., в наших таборах, що літом і вчасною осінню покриють нашу батьківщину. Треба тільки вміти дивитись на ці справи зі становища потреби вічної активности і вміти в них влити відповідний зміст. Чи скоро зрозуміє цей згаданий сон-повіт оці напрямні! Не знаю, але ми всі повинні їм в цьому допомогти.

На щастя, на дальшому своєму шляху зустрічав я вже інші явища, а саме такі, які свідчили, що молодь уже на доброму шляху. Вона активно береться за всяке діло, що намічено їй виконати в нашу важку воєнну добу, хоч часто не має підтримки тих, що їм повинні давати приклад — старшого громадянства. І так в одному місці застав я гурт активної молоді, що з запалом, хоч малим досвідом, береться за організацію таборів, а гурт досвідчених таборовиків стоїть здалека, чекає, аж їх закличуть, або займаються тільки своїми щоденними турботами. Скільки праці це коштує, скільки шкоди це може принести, як не скоординується праця й зусилля обох діючих поколінь, коли не створиться не тільки традицію ідеї, але також і традицію безпосереднього досвіду! Хай старші покинуть фальшиву амбіцію і не чекають поки їх покличуть, тільки нехай самі активно включаються до праці, за яку вони повинні були вже давно взятися, а молоді хай знають, що не вони щойно починають »будувати Рим«, що використання здобутого вже досвіду це помноження національних здобутків, а не поменшення їх слави чи заслуг.

В одному місці застав я знов одно явище веселе, але й одночасно смутне. Активістами тут молодь села, що ледве закінчила початкову школу. Це добре! Вони і в спортовім таборі, вони і в УОТ, вони ведуть перед і в організації таборів, а інтелігентська молодь збоку. Не має зв'язку, не має співпраці. Ще щось гірше... Дехто зі старшого громадянства поглиблює своєю діяльністю цей розрив. І тут треба було заходів, щоб звести працю до спільного знаменника, до спільних заінтересувань, до спільної натуги при відбудові нашого життя. І тут треба ставати в завдання хвилі виконання спільних справ:

»бо лаврами діл, а не слова,
вінчає велика пора«. (Ольжич)

Під кінець своєї мандрівки побував я і в далеких Ґорґанах, у місцях наших давніх пластових таборів, яких знимки ми подали в червневому числі »Дороги«: на Соколі і на Остодорі. Різна доля стрінула їх в останні три роки. Поляна на Соколі і її будівлі, як би учора покинені таборовиками... На Остодорі залишились тільки кам'яні фундаменти у високих бур'янах, але витає над ними дух їх будівничих і вихованків. З дрібних вчинків вони почалися, з хатинок будованих хлопчиками в дитинстві, а виховали покоління людей, що свою гарячу працю, а часто і голову клали й кладуть за велике діло: будову щасливого завтра і для Вас молоді юнаки...

Будемо продовжувати, на око дрібне це діло і ці табори відбудуємо і закладемо нові.

Я вертався до міста, але зустріч з Вами, українське юнацтво, Ваш оптимізм дає мені запоруку, що останні залишки пасивности, апатії з Вас опадуть, і Ви підете шляхом кращих Ваших Друзів і кожну пустку в українському житті заповните гомінким, кипучим, активним життям.

Шерш

Таборові вогні

— По моєму таки так, відпочинок, то відпочинок, не треба тих впорядів, звітів, ґутірок. Коли б виспатись, добре поїсти, щоденно купатися, вигрітися на сонці, от що, а все інше нащо воно здалося?

Таким реторичним питанням думав закінчити зі мною розмову друг, з яким ми вже не одну годинку говорили на теми нашої організованої праці. Одначе я не уступав перед його накидливою, але не глибокою арґументацією.

— Не вже ж ти — кажу — думаєш, що цей табір влаштовують та удержують таким коштом праці та гроша на те тільки, щоб ти, Іван Михайлович, добре відпочив, купався, вигрівся на сонці? Така то ти важна особа, така то цінна твоя вигода, що всі тільки дивляться щоб тобі догодити?

— Учуся, працюю стільки місяців, то розуміється, що належиться мені відпочинок і вигода.

— Безперечно — відповідаю. Можеш собі цей відпочинок і вигоду влаштувати, але не коштом і заходами громадянства.

На це він мені офензивно:

— А чи громадянство не зобов'язане дбати про відпочинок, здоров'я, вигоди своєї молоді, своїх дітей?

— Без сумніву — кажу, — якщо ця молодь свідома своїх зобов'язань, якщо вона рішила зараз або в найближчому часі віддати громадянству свій борг з належними відсотками, тобто принести громадянству користь організовано, як організовано подбало громадянство про відпочинок, здоров'я і вигоди для своєї молоді.

— Як же це — відповідає з обуренням — то громадянству не буде з цього користи, коли я відпічну, потім учитимусь далі і вивчуся на якогось інженера, лікаря, учителя, чи іншого фахівця?!

Його хвилювання мене не збентежило і я спокійно завважив:

— Не виключено, що громадянство, а може лише окремі громадяни з того скористаються, але не забудь, що громадянство потребує в майбутньому »організованої« користи від своєї молоді.

— Не розумію! — відбуркнув нетерпеливо.

— Власне це, що ти не розумієш слова »організовано«. Громадянство потребує безперечно й інженерів, як кажеш, і лікарів, і учителів чи інших фахівців, але таких, що почували б себе зовсім виразно членами цього громадянства, членами, сказати б, великого товариства, великої організації, великої родини.

— Що ж воно таке, яка різниця? Що ж мав би я, як інженер, чи лікар інше робити, »організовано чи неорганізовано« будувати машини, чи лікувати людей.

Я продовжував:

— Бувають, бачиш, інженери і лікарі, і учителі, і різні інші фахівці, які до свого громадянства не мають ніякого іншого відношення, як лише те, що заробляють. Зате нецікаво їм, як проживають інші громадяни, як ведеться громадянству, як цілості. Не питають вони, чи не помогли б тому своєму громадянству краще влаштуватись, міцніше зорганізуватись, одностайніше стати оборонятись тощо.

— В якім же це зв'язку з тим, що я в таборі хочу відпочити, а не мучитись тими впорядами?

Очевидно хотів мене розстроїти.

— Постривай хвилину — відповідаю — бо ще, бачу, тобі не ясно, як справді виглядає громадянство, в якому контакті з ним перебувають фахівці, що їх не навчили замолоду суспільно думати, зорганізовано виконувати своє звання. Думаєш, що інженера, чи лікаря пізнати зразу, якої він національности? Скажім, що він говорить мовою, якою схочеш, побивається за своїми клієнтами серед різних націй, цікавиться лиш своїми фаховими справами і завдяки своїм доходам буває то тут, то там у різних околицях, по різних краях. Скажи, що громадянству з такого громадянина?... Скажеш?

— Так, скажу, що такий фахівець приносить честь і славу своєму громадянству.

— Помиляєшся, не може він приносити ні чести ні слави своєму громадянству, бо чужинці, що він їм вислужується, зовсім не цікавляться, якого громадянства він є членом, якщо він цього не зазначує окремо, якщо він загалом зі своїм громадянством не зв'язаний так, що б кожний про це знав. Ми, українці, мали, бувало таких фахівців, що аж після їх смерти довідувались, що вони були українського роду. За життя ці люди з українством не шукали зв'язків, не мали нічого з ним спільного. Вони не брались ані допомагати комусь з української молоді, поділитись з кимось своїм знанням, ані не прагнули організувати українське товариство таких фахівців, як вони самі, і надати йому може своїм знаним ім'ям поваги, і взагалі нічим не прислужились своєму громадянству, як цілості. Кажу — це бувало...

А він підхопив злобно:

— Певно тому, що тоді ще не було таборів, не навчились впоряду в таборі і не мусіли невиспані рано на свисток зриватись...

Я підтвердив.

— Жартуєш, але несвідомо кажеш правду. Так, це не усуспільнені, неорганізовані, у громадянському розумінні невиховувані люди. Це такі люди, що при всій своїй фаховості самі не додумались і не зрозуміли, що людина без організованого зв'язку з громадянством, без своєї нації, без прихильности до якогось народу, як одиниця на світі пропаща, некорисна ні чужим ні своїм, і після смерти викреслюють її з людської пам'яти.

— І при чому тут табір? — спитав глузливо.

— При тому — пояснюю, — що замолоду не одному важко це зрозуміти. Табір, це образ, це модель, це проба громадського співжиття. Разом з табором, як цілістю, навіть ти і я, і ми всі, і десятки, сотні хлопців чи дівчат, хоч малі ми ще, щось значимо, щось собою представляємо, якусь одну організацію, сильну, здорову, вартісну частину нації. Без табору і ти і я, і третій, і десятий з нас не є нічим цікавим, нічим помітним. Але табір є табором своєю організованістю. Чим краще зорганізований, тим кращий табір. Погано зорганізований, — не варт називатися табором.

— Бувають табори — не табори, а збіговища без ладу і мети. А організованість табору це — раннє вставання, це збірка на свисток, це той звіт у поставі »струнко« і ці впоряди, і ґутірки, і те все інше, що якслід виконане, дає сильне відчуття приналежности до одного спільного організму. Тут одиниця перестає бути одиницею і стає органом того якогось одного великого живого тіла, завдяки якому і для якого виконує чинності.

На це мій розмовник:

— Починаєш мене переконувати, але хочу щось зауважити...

Та я ще не даю йому слова.

— Постривай, я ще не скінчив. Я переконаний, що загалом щойно добре, докладне зрозуміння відчуття тієї тісної приналежности людини до громади, до народу, до нації, так як тут усвідомлення таборовика, що він є дуже важливою частинкою чогось більше живого, чогось цінного, з чим світ рахується, витворює в людини те, що зветься характером. Даремно бідкаються вчені, щоб сказати докладно, що таке характер і даремно змагаються, щоб підшукати способи, як молодій людині надати прикмет доброго характеру. Даремно, бо характер з'являється просто сам з хвилиною, коли одиниця усвідомила собі ясно свою повну приналежність до громадянства, до своєї нації. Характер — це не що інше, тільки та сила, що з зерняток піску творить тверду скелю, ні, що дає і споює невидні частинки одну до одної в такому, наприклад, діяманті і всьому надає одну від інших окрему, ідеально правильну форму кристалу.

— З яким захопленням і правдивим переконанням говориш. Безперечно, що так як в камені різна може бути ця сила і як від неї залежить чи цей камінь розсипається в пальцях, чи не розіб'єш його молотом, так і в людей різні бувають нації...

— Дозволь — додаю ще, — ось з нашого юнацького закону вибери якунебудь вимогу і поміркуй. Як переконаєш людину самітню, самолюбну, що не розуміє твоєї приналежности до нації, що вона має бути відважна, корисна, лицарська, дбайлива про красу і т. д. і т. д.? Для неї це незрозуміле, смішне, дивне, зайве. А зараз візьми націю, яка не має жертовних, корисних, лицарських громадян, що в ідеалістичному захопленні боролись би до загину за те, щоб сповнилась справедливість, щоб своїй нації дати силу, щоб дати їй красу буття. Чи не піском вона буде, що його вітер пересипає безвільно з місця на місце, не дає ні сціпеніти, ані набрати форми?

— Мушу погодитись з тобою, що з безхарактерних людей не може бути нації, а нема характеру в того, хто не розуміє ваги солідарности, єдности, значення і сили оформленого, як скеля твердого гурту. Вже мені ясно нащо нам табори і чому ними зацікавилось громадянство. Але треба, щоб усі учасники наших таборів, нарешті так як я зрозуміли, що таборові вимоги, приписи, накази, спорудження, все це речі не дрібні, і не зайві, бо буває...

Я йому перебив.

— Знаю що бувало і що буває і що тільки добрий табір, де всі з переконанням добре виконують своє діло, — це кузьня національного характеру. Але писані правила не творять табору. Добрий табір під свідомим справи проводом має свого духа, має свою таємну мову, якою промовляє навіть до глухих. Цей дух з'являється в тиху вечірню пору, коли ясне полум'я ватри чарівною силою з'єднить у собі розмаїні погляди всіх і зосередить на одну ясну ідею. Цей дух тоді діє і не одного переконує краще, ніж я тебе словами.

Дрот

Перемога

ГР. СТЕЦЕНКО

I

Третій і останній гудок уривчастим відголоском пролунав над корпусами залізничних майстерень. Важко охнули парові машини, затріщали вмикачі, зашелестіли паси трансмісій. Дзвінкі розсипчасті удари молотків сплелися з глухим гудінням моторів. Гуркіт і гудіння, наростаючи, наповнили депо. Починалася нова зміна.

З ремонтного парку довгою червоною стрічкою потягся ешелон ваґонів. На поворотному колі стояв паруючи, розпромінений сонцем паротяг. Маленька, з розкуйовдженою чуприною голова машиніста Лісоруба часвід-часу з'являлась у вікні паротягної будки. Його блакитні, бистрі очі мружилися і позирали на семафор. Накручуючи чорні вуса, що звисали ріжками довкола гострої борідки, Лісоруб сердито бурмотів:

— І коли вони в біса випустять мене?

Два машиністових помічники — опецькуватий, з лисою головою кочеґар Василь та надміру високий і тонкий підручний Бузок — поралися біля печі. В піддувайлі гуділо повітря, а в казані клекотіла вода.

Бригада чекала на пробний виїзд. Машиніст і його помічники нервували. Лісоруб знову й знову виймав шкіряну калитку з самосадом, старанно набивав ним обгорілу горіхову люльку і затягався димом. Та, нарешті, коли нетерпеливість досягла своєї вершини і в душах почало народжуватись обурення, семафор клацнув і піднісся.

Колія вільна.

За хвилину паротяг рушив, застугонів на вихідних стрілках і висунувся за депівську браму.

В цій порі на крихких, розсипчастих плечах гарячого полудня до міста підкрадався суховій. Піском і камінцями він задзвонив у чавунні шпиці коліс, пронизливо завив у вікні і злегка вкрив свіже офарблення паротяга вугляним порохом.

Небо почало хмуритись.

Зграя гайворонння закружляла над гостроверхими тополями околиці.

Сонце, спустивши золоті крила на зламані лінії закурених будиночків, пливло з-поміж пошматованих хмар.

Лісоруб дратувався, оглядаючи небозвід. Прислухався до сопіння поршнів. А за вікном буяло широке роздолля простору. Ген-ген обабіч колій розлився степ зеленорунним хвилястим морем. Ніби по клявішах нервово вистукує паротяг на стиках. Колеса виспівують одноманітну мелодію. З коминка вилітає сивий дим і снує павутиння в мереживних сплетіннях придорожніх дротів.

Переїжджаючи загублений в степу перестанок, Лісоруб відхилився від вікна, оглянув своїх помічників і з підбадьоренням посміхнувся до Бузка і Василя. Дав сиґнал. Ревнула мідна горлянка сирени і голос її лунко покотився золотими ланами та зеленими байраками.

Від перестанку колія пішла під гору. Обіч бігли телеграфічні стовпи. Вздовж кучерявились молоді кущі. Вони взяли паротяг у свої обійми і, розступившись, випустила його в сіру далечінь. Осторонь колії замерехтіло село. Лускою хвиль заіскрилась річка. Під колесами прогуркотів міст. І знову степ, і степ, несходимий український степ. Оброслі барвінком і м'ятою-рутою в просторах стоять замріяні могили.

Проїхали Шевченкове. За станцією на пагорбі паротяг відразу зменшив швидкість.

— Дуже кепська справа, — зауважив Лісоруб, вслухаючись в хрипливе сопіння паротяга.

Задушливе чохкання, булькотливе свистіння та ритмічні поштовхи машини викликали підозрілі думки.

— Доведеться спинитись і оглянути машину, — крикнув Лісоруб виглядаючи з вікна. Попереду, десь далеко під гору, котився тягаровий поїзд. Чорні хмари оповили небосхил. Сонце зникло. Степ курився сірим порохом.

Паротяг спинили.

— Очевидно, знову колісні валики псуються, — по довгій мовчанці сказав Бузок.

— Мабуть так воно й є! — відповів Лісоруб.

Паротяг сопучи випускав пару. Здалеку відгомоном відкликалось гуркотіння ешелона.

Пораючись біля машини, Василь насвистував пісню. Раптом Василь занепокоївся, перестав свистати і, оглянувшись, смертельно зблід. Згори з божевільною швидкістю, відірвавшись від ешелона, мчав довгий хвіст вантажних ваґонів. Василь розгублено глянув на паротяг і, відскочивши від нього, несамовито закричав:

— Рятуйсь! Рятуйсь!

Лісоруб і Бузок виглянули з вікна й охнули. К а т а с т р о ф а! Не довго думаючи, Лісоруб вистрибнув з машини. Та Бузок чомусь завагався, та раптом шарпнув за реґулятора і включив задній хід.

В цю ж мить ваґони з розгоном врізались у паротяг і дикий брязкіт потряс степом. Бузка сіпнуло від реґулятора, вдарило об тендерну ляду і скривавленого кинуло на поміст. Від поштовху паротяг посунувся по рейках і рушив назад на Шевченкове. За ним уставав дим і порох з розбитих ваґонів.

II

Шевченкове. Різкий дзвінок селектора. Черговий по станції Іваненко похапливо натягнув навушники. Невідомий, тривожний голос із сусідньої станції, захлинаючись, торохтів у мембрані:

— Альо-о! Альо-о! — говорить Рокітно. На підйомі відірвався хвіст потяга... 15 ваґонів покотилось з гори... Ваґони розбились... Катастрофа!...

— Альо-о, Альо-о... Кочеґар втік... машиніста покалічило... Підручного вбило. Альо-о! Паротяг без машиніста. Приймайте на вільну путь... Котел може вибухнути. Альо-о, альо-о, вживайте заходів...

Іваненко, мов опарений, вискочив на перон і, помітивши рябого машиніста Кулика, підбіг до нього:

— Сидоре, до нас іде паротяг без управління. На підйомі трапилась катастрофа... Через 10 хвилин через нашу станцію проходить швидкий поїзд з протилежного боку. Може б ви...

— О ні, ні, — відмахнувся машиніст, — боронь Боже, що ви?!... У мене жінка, діти... Та це ж певна смерть...

— Але ж паротяг без машиніста, з великим вогнем і обмеженим запасом води в казані. Паротяг може згоріти, вибухнути, зійти з рейок... зударитись з поспішним... Там же ж люди...

Іваненко нервував, доказував, а розпачливий його тон ще більше лякав Кулика.

— Ні! ні! Життя моє потрібне моїй родині...

Залізничники й пасажири, чуючи цю розмову, насторожилися. На пероні виникла метушня. Настрашені залізничники звільняли запасну дорогу від ваґонів.

Сотні очей з острахом вдивлялися в бік семафора. Звідти мав вискочити примара-паротяг.

Іваненко зовсім утратив голову, бігав як навіжений, лаявся, сварився. Невідступно наближалась нова катастрофа. Простоволосий, з розкуйовдженою головою, він почав розганяти людей з перону яким було і страшно і цікаво.

В цей час в залізничній школі, що трьохповерховим будинком височіла поруч низенької будови станції, задзвонили на перерву. Учні юрбою висипали на подвір'я і, помітивши неспокій, збіглися сюди. Студент 3-го курсу — Аркадій Троян, у вишитій полотняній сорочці, поволі вийшов за двері школи і спинився під розцвілою акацією. До нього підійшла студентка Славка. Привітавшись, вони попрямували на перон. Аркадій грав у шкільній дружині футболістів в обороні. Його, як доброго спортовця, знала вся школа. Славка Лис, ще на першому курсі познайомилась з ним і полюбила його за великі карі очі, в яких нераз спалахували вогники завзятости. Сама вона була гнучка, чорноброва, з малиновими устами і волошковими очима.

— Розходьтесь, люди добрі, бо ще хтось з вас в катастрофу впаде, — кричав схвильований Іваненко.

Аркадій Троян насторожився. Прислухався і зрозумів... „Паротяг без машиніста... з протилежного боку наближається швидкий поїзд..." В його грудях щось ворухнулось. По тілі пробігли холодні мурашки. Невже ж це страх? Уперше в житті він почув себе якось чудно, загадково, збентежено.

— Я, спиню паротяг! — почула над своїм вухом Славка голос Аркадія.

— Чи ти при розумі?

Здивована Славка подивилась на Аркадія. Його кругле, овітрене обличчя було серйозне.

— Я не хочу, чуєш? — конвульсійно стискала Славка Аркадієву руку. — Я тобі не дозволяю, чуєш?

— Я піду, — всміхнувся Аркадій і пішов на колію.

— Аркадій... Аркадій!... — кричала до нього Славка.

Не спинився. Здалеку почув гуркотіння, що помітно зростало. Під ногами хрумтів пісок і тріскали білі коралики мушлів. Ластівка, низько пролітаючи, торкнулась його кашкета гострим крильцем і блискучою підковкою знялася під хмари.

З-за семафора, мов з-під землі, нагло виринув паротяг. Минув світлофори, грізно заторохкотів на вхідних стрілках і з швидкістю орлиного льоту мчав тендером наперед. Сніжнобіла коса диму вилася за його коминком.

— Аркадій... Аркадій! — почув він в останнє серед гомону і стукотіння розпачливий голос Славки.

Зосередився, напружив нерви. В жилах буйно полум'яніла збуджена кров. Серце прискорено билось в грудях. Він за всяку ціну спинить паротяг! А може загине? Ні, цього не буде! Він вірить в себе, він певний себе... Виявити себе! Він мужчина!

У вухах дрібно застукотіло, застогнало... Так, так, так, так!... То співали колеса. Їм в унісон калатало його серце: так, так, так, так!... Бистрими очима мчав за скаженими поворотами коліс. Раптом відчув у собі якусь досі незнану й нерозгадану силу, яка з'єднала його з паротягом. Спинити його! Там людина!

Ча-чах-чах-чах!!! — переривчасто звучать поршні, а сталеві груди машини зі свистом протинають повітря. Ось уже чути як дзвонять рейки.

За Трояновою спиною глухо галасують перелякані люди. Вони щось кричать до нього. А він стоїть нерухомо, напнявши жили, сціпивши зуби.

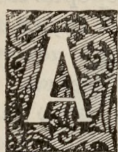
Та враз паротяг надлетів, загрозливо і хижо дихнув на Аркадія. Юнак зігнувся і, напружившись, скочив угору, зручно схопився за поруччя. З його голови зірвало кашкет і, мов пір'я, жбурнуло на перон. Люди бачили як сіпнуло Аркадія, тіло його вдарилось об залізо. Перелякана Славка затулила рукою очі, зомліла і впала на землю.

Аркадій спритно підсунувся, піймав ногами гострі залізні східці і виповз у паротягову будку. Виліз на поміст і задрижав. Перед ним, з розкиненими руками, в калюжі крови, лежало непорушне тіло юнака. На обличчі закипіла кров. Волосся прилипло до спухлого перенісся.

Переступив через тіло. Судорожно вхопився за кран. Але гальмо не діяло. Паротяг не спинявся, мчав далі з шаленою швидкістю проковтував відстань. В голові блискавкою майнула думка про смерть. „Невже це кінець? Невже треба буде так подурному вмерти? — Вискочити з паротягу не годен. Його розіб'є на шматки. Повітропровідна магістраль не діє... А як з реґулятором?..." Ця думка зміцнила його дух і додала сил. Наблизився до реґулятора, дав контрпару. Паротяг уповільнив хід і, розбрискуючи пінисту пару, зупинився на бічній колії.

Тоді Аркадій зігнувся над тілом юнака. Приклав долоню до грудей... Бузок жив. Аркадій не вагаючись скинув із себе вишиту сорочку, розірвав її на шматки і невміло перев'язав рани непритомного. Підвівся. Він почу-

Авантурист — туристом

Ульрих Вердум був нащадок шляхетської родини малих землевласників у східній Фризії. Батько, людина не дуже багата, не маючи надії залишити синам великого майна, постарався дати їм принайменше освіту, тримав для них приватних учителів вдома, а пізніше вислав їх на університетські студії в славетне місто Франекер, а далі до Гайдельберґу. Ульрих, за панським звичаєм з половини XVII в., не вибрав жадної спеціяльности, а слухав найрізноманітніші курси — медицини і права, математики і богословія, історії і літератури. Ні в одній ділянці не здобув собі серіозного знання, проте міг почванитися загальною вихованністю, що було тоді для шляхтича найважнішою справою. Коли батько помер, сини поділилися спадщиною, а що майно було невеличке, то попродали, що можливо було, і пішли шукати щастя по світі.

Ульрих виїхав до Данціґу в надії, що в цьому людному центрі зможе знайти свою долю. І надія його не зрадила. По дорозі, на кораблі, він познайомився з чемним, говірливим французом, що звався месіє Боваль. Один одному припали до вподоби, трималися разом, в Данціґу жили у тих самих господарів. Вердум оповів приятелеві про свої наміри, а той обіцяв допомогти йому добути якесь становище. Але минали місяці за місяцями, у подорожньому таманці Ульриха ставало менше і менше талярів, а посади не було видно. Зате до молодого мандрівника підходили якісь невідомі людці, що тягнули його до карт, то до пиятики, проте він не піддавався тим спокусам.

Врешті пан Боваль відкрив свою таємницю. Він признався, що то він сам підсилав до Вердума різних людей, щоб переконатися, чи він заслуговує на довір'я. Спроба вдалася — Вердумові можна відкрити правду: він, пан Боваль, насправді є духовником, зветься Аббе де Польмієр, є аґентом французького уряду і має завдання скинути з польського престолу короля Михайла Вишневецького і посадити на ньому французького князя. Він виявив готовість прийняти Вердума на свою службу. Ульрих, якому нудно було сидіти без діла, і вже в нього не ставало грошей, охоче пристав на цю пропозицію, що відкрила перед ним новий період авантурницького життя.

Завдання французького післанця було нелегке, бо король довідався про інтриґи і наказав стежити за непевними чужинцями. Щоб забезпечитися від переслідування, Польмієр переодягнувся за єзуїта, а Вердум мусів удавати єзуїтського братчика — це не дуже йому смакувало. Так разом мандрували по різних містах, прямуючи до Галичини. Врешті заїхали до одного з панів, що належав до французької партії. Думаючи, що вони є безпечні від ворогів, скинули з себе чернечий одяг і в панських убраннях під охороною військового відділу продовжували подорож. Але виявилося, що небезпека не минула. Король вислав у погоню за ними сотню гусарів, і Вердум разом зі своїм паном мусів скинути свій величавий одяг і чимдуж дати ногам знати. Серед морозу і снігової метелиці вони поспішали назад до Прусії. Не їхали битими шляхами, а бічними дорогами, бо знали, що на головних шляхах шукає їх королівська сторожа. Врешті обидва приятелі розлучилися: аббе поїхав наперед верхи, а Вердум залишився позаду разом з табором. Найбільшого клопоту завдала йому скриня, в якій між подвійним дном було заховано 100 тисяч талярів у дорогоцінностях і золотих монетах. Різні таємні документи і шифри листів Вердум загорнув у восковане полотно і наказав спекти це все у великому хлібі; цей хліб Вердум поклав на спід коша з харчами і беріг його, як ока в голові. Щасливо зустрівся з Пальмієром у Данціґу.

Але по якомусь часі Польмієр вирішив знову поїхати до Польщі і далі на Україну, єднати прихильників для французьких плянів. Тепер обидва мандрівники переодягнулися за військових старшин, що шукають служби на панських дворах. Вони убрали солідні шкіряні одяги і їхали верхи, а за ними на великому візку везли запаси харчів. Документи і шифри Вердум знову загорнув у восковане полотно і поклав їх між подвійне дно нової мазниці з дьогтем; мазницю добре обмастив і заляпав смолою і прикріпив її на міцному ланцюзі позаду воза, пильно стежучи, щоб цінної скарбниці візник де не забув або не загубив.

В далекій дорозі обидва „офіцери" ще краще порозумілися щодо своєї „місії". Польмієр почав удавати інженера Жана Бардуні, що недавно приїхав з Крети; він докладно знав історію війни, яку тоді вели на острові венеціяни з турками і дуже мальовничо умів оповідати про пережиті там пригоди. Вердум знову прийняв ім'я Граціяна Ульриха і подавав себе за димісіованого капітана, що є спеціялістом закладання мін під фортеці. Обидва скинули свої дотеперішні одяги і переодяглися в модні убрання, з стрічками, перами і різними прикрасами. Купили собі також великий табір — кількох верхових коней, три вози на перевіз харчів, прийняли кухарів, машталірів, лакеїв, пажів — звичайно, знатні пани. Важливими до-

---

вав страшну втому, боліло все тіло. Серце тремтіло від зворушення, сповнялося неприборканою силою. Йому хотілося жити й перемагати.

Враз повз його паротяг зі стукотінням шалено промчав швидкий поїзд.

Аркадій кинув у піч вугілля, включив реґулятор. Машина здригнулася, зацокотіла колесами і слухняно покотилася в бік станції.

На зустріч паротягові густою лавою посунув народ. Люди бігли, спотикалися, щось вигукували, махали хустками і кашкетами. Попереду з ношами, в білих халатах, спішили санітари.

Аркадій привітав їх протяжним сиґналом. Цей сиґнал завібрував над кварталами міста і стоголосою луною покотився по гостроверхих деревах у степ, за Шевченкове. Аркадій задоволено всміхнувся і, заїхавши на терен станції, спинив свого Пегаса. З перев'язаним Бузком Аркадій спустився на землю. Санітари поклали Бузка на ноші. Аркадій опинився серед густого рою людей. Його підхопили на руки, міцно тисли долоні. Захлинаючись в дружніх обіймах, він шукав очима Славки.

Славка протиснулась крізь щільне коло людських тіл, пригладила розкуйовджене волосся, наклала кашкет і раптом закинувши йому на шию руки пригорнулась до нього...

В небесних порталах проясніло. Хрустальний тарі ь сонця вислизнув із хмар, золотячи блакитний обрій. Довкола білою піною цвіли пахучі акації, вирувало життя. На станції весело перегукувались паротяги. В далеку дорогу один за одним відходили запорошені маршрути...

кументами помисловий Вердум тепер обгорнув грубу свічку, що важила кілька фунтів, і щовечера світилася на столі. Всякі таємні листи і реляції пан капітан писав тепер просто на плянах фортифікацій, шифри виглядали як інженерські формули. Так оба авантуристи свобідно їздили по цілій країні і виконували свою політичну роботу.

Ульрих Вердум описав свої пригоди у мемуарах з 1670 — 1672 р. Хоч він тільки припадково попав у ці подорожі, все ж таки виявився непоганим туристом. Він мав вироблений обсерваційний хист, любив приглядатися до всього, що бачив по дорозі, і залишив ряд інтересних описів природи України, життя і звичаїв мешканців, та зауважень про всякі речі, що по дорозі йому зустрілися.

Переїхавши в Холмщину, наш подорожник помітив, що це інша країна, не те, що корінна Польща, якою довго їздив. Край був не такий монотонно рівний, всюди мальовничі горбки, ліси не однородні соснові, а з'являється дубина, березина, невеликі гаї, групи корчів, то знову — широкі простори трав'янистих левад. „Ростуть тут гарні собою квіти і зела: материнка, фіялки, мальви, сині і білі дзвіночки, а також рід бузку, що має чарівні смачні ягоди, безліч тут також ожин", — так описує він Ярославщину, біля якої липовий і дубовий ліс, що в ньому гніздиться незліченна сила горлиць.

У Золочівщині Вердум зустрів звичайні наші чорниці, але описав їх так, що годі здогадатись: „Росте тут рід вишснь, кущів не вищих, як на дві п'яді; на них висять малі чорні ягоди, дуже смачні, винні на смак". У Бережанщині він бачив ліс, в якому росли незвичайно великі грубі дуби. Над Збручем любувався просторим степом, — у буйній траві він побачив конюшину і різні лікувальні та споживчі зела, а саме: шпараги, материнку, шалвію, полин, слиз і багато різних інших рослин.

Шляхи, що вели через цю гарну країну, були дуже занедбані. Наш Фризієць дивувався, що на полях лежить стільки каміння, а ніхто не подбав, щоб помостити ним дорогу. Також мости нераз бували діряві, і подорожник наводить прислів'я про польський міст.

Міста виглядали як фортеці, замкнені валами, баштами. Навіть малі оселі були забезпечені парканами. Як товариш „інженера", Вердум описує різні системи укріплень, а між ними згадує також про фортифікації „на козацький спосіб" у Брацлаві й Ладижині.

Здалеку по селах серед зелені звертали на себе увагу церкви, що стояли, звичайно, на підвищених місцях. Вердум зазначує, що всюди під хрестом є півмісяць, — ніби тому, що голова грецької церкви патріярх живе під турецькою владою! По селах багато садків. Але не було тут благородних дерев, а тільки дикі. Особливо часто зустрічались сливові сади; „зі сливок селяни видушують сік і їдять його замість масла". По городах багато капусти, буряків і огірків. „Мають один рід редьки, що зветься буряки, а визначаються тим, що сирі є цілком червоні, а коли їх зварити, то стають білі, як сніг, і дуже добрі на смак. Огірки також часто їдять, не тільки квашені і приправлені як салата, але також до хліба, разом з лушпиною, просто з руки, як яблуко". На Поділлі подорожники зустрічали цілі плянтації мельонів і тютюну. Тютюн курили з люльок, але тільки ремісники і вояки, що до того звикли в чужих краях; звичайні люди нюхали табаку, або навіть її жували".

Селянські хати в деяких околицях були дуже бідні і неохайні. Багато було курних хат. Але на декотрих стояли комини, високі як вежі, дерев'яні, оббиті дошками і обліплені глиною. Вікна замість шиб мали риб'ячі міхурі, прикріплені прутиками до рам; часом можна було зустріти шибку з гіпсу. Вердум бачив хату, що складалась з трьох частин: перша була стайня з худобою, через неї входили до мешкальної хати, а з неї знову вели двері до комори. В хаті головне місце займала піч, велика і простора. На печі тулилися діти: „піч для них є ніби замком волі, — зручно вилазять і злазять з неї навіть такі малі, що не вміють ще ходити по рівній землі". Колиски з немовлятами висять на шнурах, прикріплені до стелі. Часом зимою в хаті разом з людьми живуть телята, вівці, свині, гуси, кури — увесь ковчег Ноя!

Селяни жили в нужді і біді під тяжким гнітом панів. „Селяни є невільниками шляхти. Шляхтич може безкарно убити свого хлопа; за вбиття чужого селянина він платить від 7 до 8 талярів. Навіть серед тріскучого морозу, зимової ночі, селяни один за одним мусять стояти перед домом свого пана на сторожі і відповідають за пожар, крадіж і інші шкоди". На Поділлі Вердум бачив, як селяни молотили взимі на льоду. В одному селі зустрів селянина прикованого за шию до паля серед морозу на снігу. Селянами торгували як худобою: навіть Вердум дістав в подарунку хлопця, якого один жовнір купив за дуката.

Легше було становище селян на Наддніпрянщині. Тут бракувало робочих рук і пани давали новим поселенцям роки свободи, звільняли від податків і данин. По селах стояли хрести, або стовпи свободи: в них забивали стільки цвяхів скільки пан давав років волі.

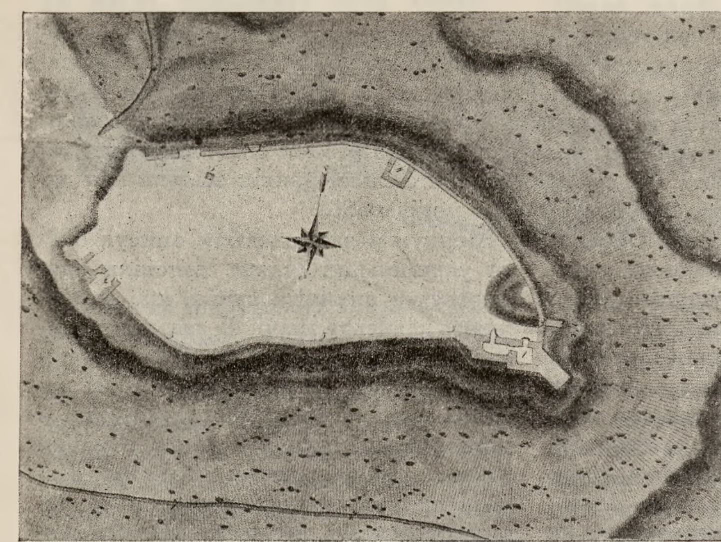
Вердум з захопленням описує одяги українських селян. Чоловіки одягаються в опанчі з сукна, яке виробляють сільські ткачі. В західних землях опанчі брунатні, в Наддніпрянщині — білі. Зимою носять довгі кожухи, вишиті на плечах ремінцями з різнобарвної шкіри. У жінок сорочки вишиті різнобарвними нитками. Дівчата прикрашують голови влітку свіжими квітками, а взимку вінками, виробленими з воску. Волосся гарно зачесане і сплетене у дві коси. На шиї мають намисто з скляних, мідяних або мосяжних прикрас. Носять багато перстенів на руках і ковтків у вухах. „Польські селянки не одягаються так гарно". Вердум зауважив також різниці між українською та польською мовою: „Найбільші пестощі у словах і рухах знайдеш в Україні, особливо у жінок; до цього спричиняється й українська мова, в якій акцент не є такий твердий, як польський".

Україна жила тоді, коли по ній мандрував Вердум, у вічній тривозі від татар. Вердум зустрічав по дорозі оселі, в яких все населення винищили татарські напади. По селах для забезпеки від татар селяни ховали збіжжя в окремо влаштованих ямах. „Копають яму з вузьким отвором вгорі, так що з трудом може протиснутися туди людина: в ямі розпалюють вогонь і випалюють землю на твердо; в такому льоху можна збіжжя переховати кілька років. Вхід до ями робили там, де його не можна було сподіватися, нпр. під стіною, коло порога і ін." На Поділлі і далі на схід всюди було багато могил, свідків боїв зі степовиками; але їх не залишали в спокою, бо різні промисловці розкопували їх, шукаючи селітри. Вердум оглядав на Поділлі табір, що його залишили татари: його можна було пізнати по купах голих кісток, які татари, об'ївши їх посклададали в такому порядку, як стояли їхні відділи, — цілком порядно, в одному ряді"...

Ці обглодані кістки символізували Україну XVII віку. Багату країну з талановитим населенням, обглодану чужинцями і тими, що Україною тоді володіли, і тими, що для наживи на неї нападали.

І. К.

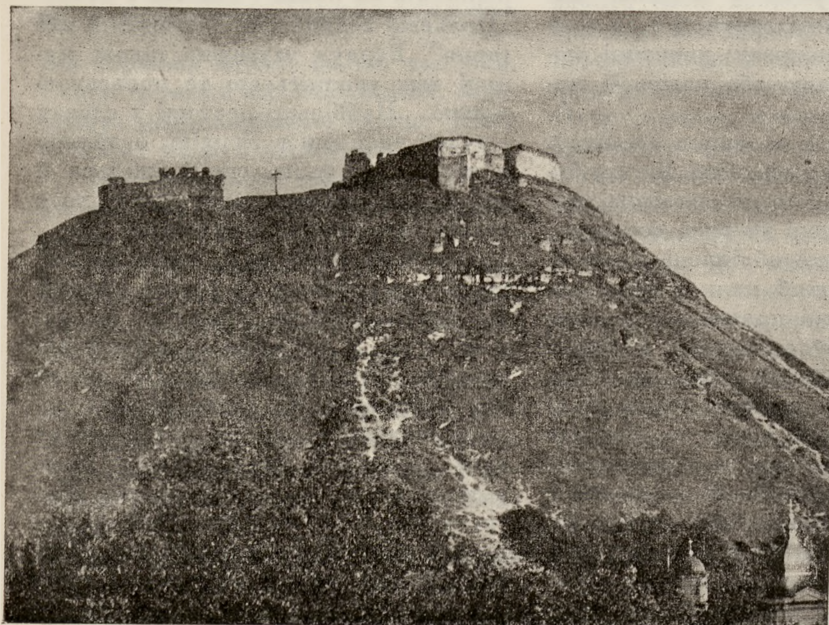
Волинська Швайцарія

Це вузька смуга Подільської височини, що її релієф нічим не нагадує ані Поділля, ані Волині.

Продовж тисячеліть води, що збігали з Подільської височини в долину річки Ікви, жолобили м'яку вапнякову скелю і творили провалля, мальовничі яри й широкі долини.

Ці вапнякові скелі тепер покривають вершини тих »гір«, що заросли густими листяними лісами. У проваллях між ними шепочуть тихо струмки й час від часу перед мандрівником виринає з густої зелені хатинка, приліплена до узбіччя, мов ластів'яче гніздо.

Столицею Волинської Швайцарії — місто Крем'янець, з руїнами старовинного замку на Замковій горі, що нависає над містом, мов суворе призначення. Про той замок першу літописну згадку маємо з 1226 р., хоч, напевно, укріплення на тій горі були побудовані на багато століть перед тим. Саме в 1226 році король Андрій угорський, воюючи з галицько-волинським князем Данилом Романовичем і Мстиславом Мстиславичем, втратив підчас облоги неприступного крем'янецького замку багато свого війська. В 1242 р. крем'янецький замок не дав себе взяти Батієві, так само татарський ватажок Куремса, в 1245 році скривавившись, відступив від його мурів. Щойно на вимогу Бурундая, брат Данила князь Василько мусів в 1260 році »розметати« укріплення замку. Ліг він тоді в руїні, щоб знову з них повстати за Витовта, князя литовського, або його брата, князя Свидригайла, в XV столітті. Збудований в готичному стилі протривав до 1648 року. В тому році Максим Кривоніс за допомогою місцевих українців, як це згадується в чернечій хроніці францішканів, здобув і остаточно знищив Крем'янець. Після цього з крем'янецького замку залишились лише руїни, що збереглись до сьогодні.

Довкруги міста Крем'янця гори: Черча, Хресна, Осовиця, і у напрямі Дубна — Дівичі скелі.

А кругом Крем'янця безліч гір, долин чарівної волинської закутини. В напрямі на Почаїв височить заросла лісом самітня Божа гора, біля с. Бережці, на лівому березі річки Ікви. Серед піскуватої рівнини підноситься вона, мов шапка, на вершині якої сіруаата вапнякова скеля. На ній видніється заглибина у вигляді босої жіночої ніжки. Така сама, як на скелі, в Почаєві. На Божій Горі побудована каплички. Знизу під капличкою — печери. Вибили їх у крихкій скелі руки побожних ченців. Колись в тих печерах, напевно, була церква, тепер про них місцеве населення оповідає цікаві легенди.

Друга така самітня гора біля села Стіжок, що давніше називалося Істожок, і було славним українським городом з княжих часів.

Звідси починається одна з найкращих долин Волинської Швайцарії. Веде вона у напрямку шоси до Дубна, попри села: Антоновці, Малу Іловицю, Стару Гуту, біля якої у великій кітловині розлягалося широке на багато кілометрів Велике болото. Колись тут, у непрохідних чагарах і глибоких ярах, виводились багато вовків, але була фабрика жорен, кам'яних нагробних хрестів і скляна гута, був добробут... тепер це бідне й глухе село.

Далі, в напрямі на північ, села: Святе і Будераж, що заховане в долині невеличкого потічка. Час не затер ще слідів валів і ровів колишнього будеразького городища. Та город Будераж не залишив по собі в нашому літописі ніякої згадки, як багато-багато інших твердинь, розкинутих, зруйнованих по широкій нашій батьківщині.

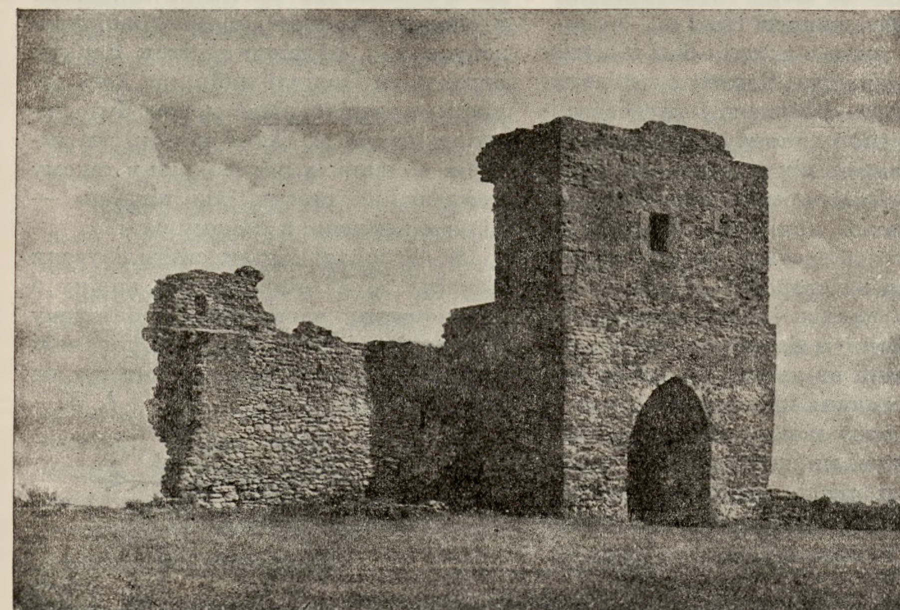
Ще далі через села: Черняву, Мощаницю, Тростянець і Плосну вже близько до шляху на Дубно. І краєвид Волинської Швайцарії переходить у типовий низинний.

(Вук)

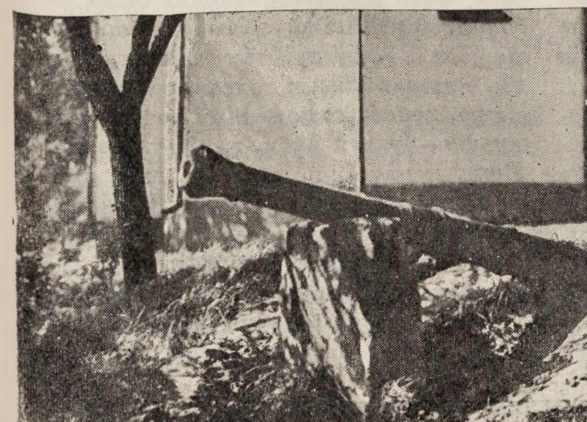
С В І Т Л И Н И:

З ліва на право:

1. Плян крем'янецького замку за помірами Григоренка.
2. Замкова гора з замком (фото Я. Булгак).
3. Вежа з воротами (фото Я. Булгак).
4. Волинський краєвид (фото Н. Н.).
5. Череп старої гармати під мурами вишневецького замку (фото О. Цинкаловський).
6. Типові будівлі в Вишнівці к. Крем'янця (фото О. Цинкаловський).
7. Містечковий »стиль« м. Вишнівця (фото О. Цинкаловський).
8. Краєвид Волинської Швайцарії (фото А. Б.).

На вершині Чатир-Дага

— Звичайно, що воно трохи коштуватиме, та коли ми вже тут, гріх було б не побачити тієї, всіми уславленої краси.

Це — Дарка, а обережна Тося знову своєї:

— А як не вистачить до хати доїхати? Може до банку телеграму вишлемо: „сто карбованців негайно"?! Багачка мені знайшлась!

Дівчата лежали на пляжі в Партеніті, невеличкому татарському селі над берегом Чорного моря. Хвилі, що набігали на берег пестливо торкалися їх опалених ніг і, поцілувавши рожеві пальці, відпливали, лишаючи по собі нові дрібненькі блискучі камінці.

Дарка, Тося й Ліля — студентки, товаришки ще з гімназійної лавки. Того літа — 1913 року — вони здійснили свою давнішню мрію — побачити Крим. Трохи недоїдали, трохи відмовляли собі приємностей, але на вакаціях потрібна для скромної прогулянки сума у них була. Для осідку вибрали найдешевше місце — примітивний, позбавлений всякої курортної помпастики Партеніт.

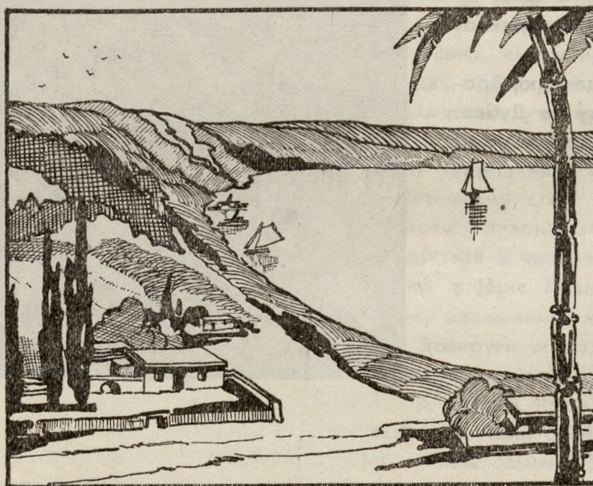
— Дорога ця не коштуватиме, бо будем іти власними ногами, але для такої прогулянки наше товариство дуже мале: пускатися в гори самим жінкам небезпечно. Треба запропонувати ще Березенкам, може й ще кому. — Ліля говорила так, ніби справа вже була вирішена. Лишилось тільки підібрати товариство. І чомусь її слова переконали Тосю.

А коли Аю-даг кинув від себе довгу тінь і з мінарета понісся призив мули на вечірню молитву, справа прогулянки вже була обговорена остаточно. Дівчатам пощастило: не тільки Березенки, молоде подружжя, захопилось перспективою йти на Чатир-даг зустрічати схід сонця, але випросився в родичів на цю прогулянку і п'ятнадцятилітній гімназист Левко, а Василь, товариш Березенка, що прийшов його відвідати з Гурзуфа, з тої сторони Аю-дага, весело потер руки:

— Чудесно! Та ж завтра троє моїх товаришів - технологів, та ще й гарних (додав жартівливо вклонившись паннам) будуть у мене: вони мандрують здовж берега Криму, ідуть зараз у напрямку на Алушту. Напевно схочуть відвідати печери Чатир-дага.

— Сьогодні вівторок, завтра збираємось, у четвер раненько першим катером на Алушту, а там пішки на Чатир-даг.

— Так, в четвер на першому катері я з хлопцями буду на вас чекати — не проспіть, уважайте, бо розгубимось, не вирушивши. Поснідаємо в Алушті.

Останні слова Василь говорив вже відходячи і незабаром його парусинове вбрання забіліло на зеленому схилі Аю-дага.

А в четвер, коли перший катер загудів на морі, від берега відчалив човен, в якому Ахмед-превізник віз Березенків, трьох студенток і Левка.

— А той Аю-даг з моря ще кращий! Дивись, як жадібно п'є!

— До побачення Ведмедику! [1]

[1] Аю-даг по - татарському Ведмідь - гора. Він справді виглядає як величезний ведмідь, що висунувся в море й жадібно припав до води, виставивши голову між передніми лапами. На північний схід від Аю-дага — Партеніт, на південний захід — Гурзуф, гарна курортна місцевість. Чатир-Даг: шатро-гора.

Повітря прозоре, море ледве хвилюється, а Дарка все ж таки дістала морську хворобу. Вона з тугою чекала Алушти й не розуміла веселого настрою товаришок. Ось минув на березі мальовничий Карасан; катер пливе, гуде, пфукає ніби й справді великий пароплав. А ось і Алушта, оточена вінцем гір: маленький Кастель а далі кольоси Бабуган, Чатир-даг, Демерджі.

Поснідали, розпитали про дорогу. Вона не складна: просто вгору по шосе до перевалу; а там треба підночувати й взяти провідника — самим на шпиль не дістатись.

Шосе серпентиною піднімалось на Чатир-даг, а він королював над всім побережжям, високо в небо виставляючи опуклу баню свого лівого крила. Стрімка скеля з лівого боку, урвище з правого — от би туди покотитися! А височенні дерева, що ростуть на дні його, своїм верхів'ям майже досягають дороги. Завернула серпентина — і гора опинилась праворуч, а проваллля ліворуч. Струмочки, пробиваючи собі дорогу, перестрибують з каменя на камінь, ховаються у буйній зелені, зливаючи своє дзюркотіння зі співом птиць, з гудінням бджіл. Дзвенить прозоре повітря, блищить під сліпучим промінням біле шосе, блищить кожний камінчик, мерехтить кожна троянда й шипшина. А обернутись — широке синє море, залите сонцем, і група білих коробочок над ним, — то Алушта у зелених садах — українська Рівієра. Там стрункі кипариси й ніжні туї, там мігдали й фіги, оливки, лаври, олеандри, а чим вище, дерева стають ніби потужніші: кизиль, буки й дуби, граби та сосни. Вони неначе простягають свої віти над кручами. А скільки ліщини, скільки диких ягід та овочів! Чи ж треба поспішати? Обідали над холодним струмочком, повитягавши з наплечників варені яйця й печені качки і кури; за десертом

Вся українська шкільна молодь разом зі своїми учителями бере участь у жнивах!

не далеко ходити — ожина близенько росла.

Вже надвечір дісталися до перевалу. Тут, звичайно, візники, що везуть багатших, або хворих людей на курорти з Симферополя, або відвозять їх туди, зупиняються на попас; тут примостилась невелика хатина, що складається з пекарні, де можна замовити собі у різних видах баранину та кімнати для гостей. Але кому охота сидіти в хаті? Під деревами довкола хатини прості столи й лавки і на них елегантні пані і репрезентативні панове смачно заїдають татарський пилав.

Заночувати? Що ж, можна! Але як зустрічати сонце, то треба вийти перед світанком, тож спати можна тільки до першої. Провідник? А вже ж, без цього не обійдеться. Ось тут є молодий хлопчина.

— Османе, йди но сюди, тут молоді люди до тебе справу мають.

Умовились: пів до другої вихід на вершину, на саме шатро Чатирдага. Треба взяти з собою свічки та сірники і тепло вбратись.

— Їжі не беріть, там на горі гірський клюб є, все дістати можна — додає Осман.

Повечеряли і позасипляли, як забиті. А у першій годині господар коршми збудив. Поки зібрались, — і Осман надійшов. Темно, таємничо. І светри та бурки придалися. Засвітили свічечки і слабі вогники, як Іванівські світлячки, замерехтіли між темними деревами все вище та вище.

— Але я таки нічого не бачу, — признався Василь.

— Від тих свічок ще гірше.

Що далі дорога стрімкіша. Татарчук іде наперед, за ним мандрівники, Василь на самім кінці. Пані Березенко що крок наступає на поли своєї бурки.

— Та й круто ж, — доноситься спереду.

— Тут вдень іти гірше, — каже Осман, — бо видно урвище, й тому страшно... Можна йти іншою; щоправда дорога вигідніша, там і війська колись ходили — ще й досі кістяки можна надибати... А є там, таємничо додав він і в голосі його чулись тріюмфуючі нотки — така печера, де загинуло чотири тисячі козаків, що пробивались до моря. Татари їх там застукали та й завалили вихід камінням... Тут також по урвищах можна подибати кістяки. Це ті, що їм нога поховзнулася і вони покотились стрімголов. Але ця дорога коротша...

— Так нащо ж ти нас сюди запровадив? — лунає перестрашений голос Тосі.

— Іди, йди вже, не ставай — раз козі смерть, — потішає її Дарка.

Свічки загасили. І користи від них мало й очі трохи призвичаїлися до темряви. Дорога то ставала легшою, то знов треба було дряпатися, хапаючись то за гілки кущів, то за каміння. Світало. Але густий туман закривав все довкола. Йшли ще якийсь час, поспішаючи, щоб досходу сонця бути на самій горі.

— Хмара. Навряд чи що побачимо, — байдуже заявив Осман.

Справді, стало так темно від туману, який летів з вітром, що не можна було побачити свого сусіда. Стояли на самім шпилі, на висоті 1545 метрів, і нічого не бачили.

— Що ж то є? Чому такий туман? — розгублено питала Ліля і її голос, звичайно такий дзвінкий, був приглушений.

— Хмара, ми в хмарі.

— Пам'ятаєш, вчора, як ішли, то, власне, зауважили, що вершина Чатир-дага закутана хмарами.

Одяг і волосся були вогкі.

— Вітер збільшується, може розжене...

І справді, хвилі вітру розривали туман і несли його у безвість; ось засинів клаптик неба, та раптом хмари розвіялись, посунули далі, лишаючи у щілинах гір ніби шматочки вати. Стало ясно, тепло, радісно. Перед очима широке, безкрає синє море, а над ним і довкола таке ж синє небо. А низенько над морем, щойно тільки висунулось велике прекрасне червоно-золоте сонце!

Ні звуку, ні словечка. Стояли зачаровані. А сонце ніби поспішало. Проміння снопами посипалось на воду і вона загорілась, заіскрилася, вдарило по зелених берегах і вони ожили й заблищали.

Молоді люди стояли зачаровані й пили очима синьо-золотий простір „козацького моря". Глянули під ноги — в щілинах гір біля самих її стіп лежали рожеві, блакитні білі хмаринки.

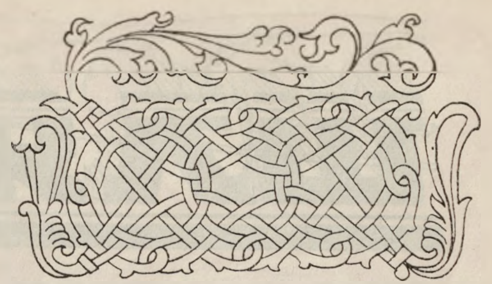
— Як перламутрові овечки! — захоплено прошепотіла Дарка.

— А ось... дивись! — і Ліля нагнулась і зірвала ніжну білу квіточку, — альпейський едельвайс!

Мовчанка була розбита. І враз з вершини Чатир-дага понеслись молоді, бадьорі голоси:

— Доброго ранку, сонце, доброго ранку, море!

Л. Горбачева

СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІ

ПЕРЕСПІВ О. КОВАЛЕНКА - РОМАНКІВСЬКОГО

IV.

Тоді Ігор в золотеє 20
Стремено ступає,
Чистим полем проїжджає.
Сонце йому шлях-дорогу 21
Заступає тьмою,
Ніч крик птиці розбудила,
Стогнучи грізьбою,
Зворушилась звірина,
Устав Див, гукає,
Вище древа. Чужі землі
Слухать заставляє:
Волгу, Корсунь і Помор'є,
Посулля, Сурожже
І тебе, Тмутороканський
Ідоле ворожий.

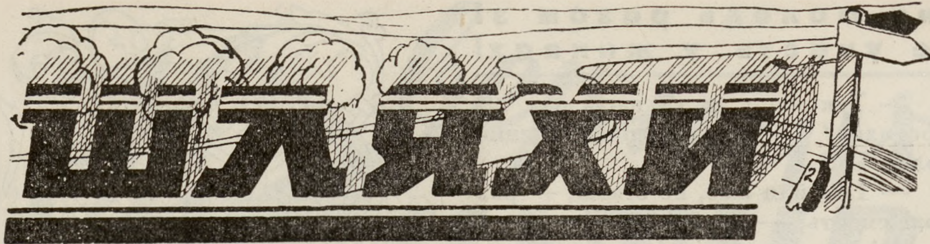
А Половці к великому 22
Дону пробігають
Та й не битими шляхами,
Як злякані лебеді.
Кричать гарби опівночі
Навмання степами.

Веде Ігор к Дону військо, 23
Думоньку гадає,
А по дубах птиця
Біди його виглядає,
Вовки виють у проваллях,
Нещастя звіщають,
Орли клекотом на кості
Звірину скликають,
На червоні щити брешуть
Лисиці порою.
О, Руськая земле рідна, 24
Вже ти за горою!

V.

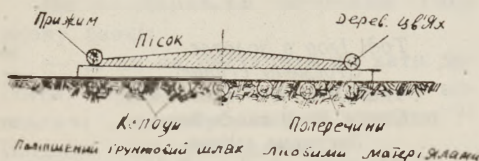
Довго, довго ніч чорніє, 25
Зоря світ згубила
Мла поля покрила,
Щебетання соловейків
Заснуло, немає,
Розбуркане гайвороння
Галас піднімає.
А кругом поля широкі 26
Тих Русичів сили
Все червоними щитами
Перегородили, —
Збили буйні трави,
Шукаючи собі честі,
А князеві слави.

В п'ятницю зарані 27
Потоптали Половецькі
Полки препогані, —
Розсипались, розлетілись
Стрілами по полю,,

IV. ҐРУНТИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В БУДІВНИЦТВІ ШЛЯХІВ

Ґрунтом називається пухка гірська порода, що утворює горішню верству кори земної кулі. Верхні шари ґрунту зміняються під впливом повітря, води, тепла і живих організмів (в основному мікроорганізмів). У ґрунтових шляхах основні земляні роботи відбуваються в верхніх шарах ґрунту.

Поліпшений ґрунтовий шлях любими матеріялами

Значення ґрунтів для шляхового будівництва полягає ось у чому:

1. Ґрунтова одежа проїжджої частини шляху приймає увесь тягар від воза, а в свою чергу ґрунтова основа шляху приймає цей тягар від ґрунтової одежі.

2. Від якости і стану ґрунтів, що утворюють шляхову одежу, залежить величина допускального навантаження на шлях, швидкість руху возів, їх вантажоносна сила і їх зужиття та зужиття шляху.

3. Від властивости ґрунтів, що утворюють шляхову одежу, залежить питомий опір руховi возів.

4. Найбільша стійкість якостей ґрунтових шляхів досягається правильним вибором шляхових ґрунтів.

Характер шляхового ґрунту впливає на:

1. питомий опір рухові,
2. допускальне навантаження на віз,
3. швидкість руху,
4. витрату і вартість палива.
5. загальну вартість транспорту даним шляхом.

Таким чином, видатність і вартість перевозу ґрунтовими шляхами знаходиться в великій залежності від якости ґрунтів.

При обслідуванні і ремонті існуючих ґрунтових шляхів, а також при побудові нових шляхів інженер - транспортник повинен звернути пильну увагу на аналізу ґрунтів. Він повинен вжити всіх заходів, зокрема технічних, щоб при найменших витратах побудувати ґрунтовий шлях найкращої якости.

V. ПОХОДЖЕННЯ ТА УТВОРЕННЯ ҐРУНТІВ

Кора земної кулі в основному складається з твердих гірських порід і має назву літосфери, що утворює верству завгрубшки до 200 км. Всередині цієї верстви (літосфери) знаходиться батисфера, що являє собою розтоплену масу. Внаслідок взаємодії літосфери з атмосферою (повітрям) і гідросферою (водою) відбувається руйнування твердих гірських порід і таким чином утворюються шари ґрунту.

Руйнування твердих порід звичайно називається вивітрюванням.

Через пересування частинок зруйнованих гірських порід утворюється пухкий намул. Верхні шари ґрунту вітріють і зміняються під впливом рослин, тварин і мікроорганізмів (біосфери). Органічна складова частина верхнього шару ґрунту може уявляти з себе ось що:

1. торф — масу, що складається з полузгнилих решток болотяних рослин;
2. перегній — органічний шар, що лежить на поверхні ґрунту і поступово перетворюється в гумус;
3. гумус — органічну частину ґрунту, що втратила сліди органічної будови і перемішалася з мінеральною частиною ґрунту.

VI. МЕХАНІЧНИЙ СКЛАД ҐРУНТІВ

Всі гірські породи, незалежно від їх походження, внаслідок вивітрювання утворюють, як кінцевий продукт розпаду, такі породи:

1. пісок,
2. пил,
3. глину.

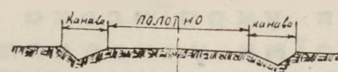
В природному стані ґрунт уявляє з себе складне тіло, в склад якого входять:

а) тверді мінеральні частинки,
б) вода в різних станах,
в) повітря.

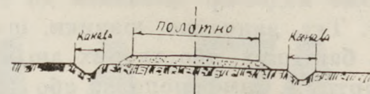
Повітря і вода заповнюють щілини між твердими мінеральними частинками ґрунту. Ці частинки мають дуже різноманітні розміри, починаючи від великих каменів діяметром у декілька десятків сантиметрів і кінчаючи глинястими частинками розміром менше 0,005 мм.

Під механічним складом ґрунтів розуміють відносний склад у них частинок різних щодо розміру.

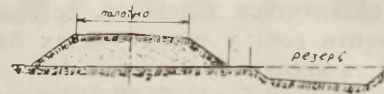
В основу цієї клясифікації покладено зміну важливіших властивостей ґрунту, як

Полотно при нульових роботах

Насип висотою менше 1 м

Насип висотою більше 1 м

шляхового матеріялу, зі зменшенням величини частинок. Співвідношення кількости різних щодо величини частинок дає величину різноманітности механічного складу шляхових ґрунтів і їх властивостей.

В основному більші частини ґрунту (рінь, жорства і пісок) утворюють його кістяк; пил — це матеріял, що заповнює щілини поміж частинками кістяка.

Глина обхоплює і зв'язує всі частинки кістяка і заповнювача в єдине ціле. Таким чином, найбільше значення в шляховому будівництві має кількісне співвідношення в кожному ґрунті: піску, пилу і глини. Зараховуючи частини ґрунту відповідно до їх розмірів до однієї з цих груп, дотримуємось такої умови:

а) глина — частинки розміром менше 0,005 мм,
б) пил — частинки розміром від 0,005 — 0,05 мм,
в) пісок — частинки розміром від 0,05 — 2 мм.

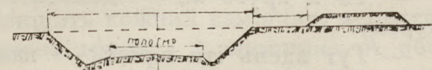
VII. ПОПЕРЕЧНІ ПРОФІЛІ ҐРУНТОВИХ ШЛЯХІВ

Поперечні профілі планованих (профільованих) ґрунтових шляхів беруться за затвердженими типами відповідних установ, що управляють шляхами.

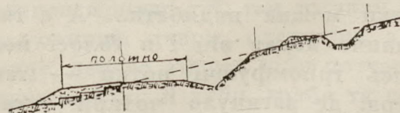
При проектуванні поперечного профіля беруть на увагу три фактори:

Насип на косогорі

Виїмка

1. Ґрунти, 2. кліматичні умови, 3. безпечність руху. В залежності від цього визначаємо основні елементи поперечного профіля, враховуючи такі моменти: осування важких (глинястих і суглинястих) ґрунтів на великих поперечних схилах, застій води і утворювання колій на малих схилах.

Інж. О. Нічога

Дівчат, красунь половецьких,
Мчали у неволю,
З ними злото й паволоки,
Й дорогії оксамити.
Кожухами, кереями 28
Там уже мостити
Мости починали,
А різні узори
Половецькі в трясовинах
І багнах топтали.

І бунчук, і стяг червоні, 29
й срібне ратище-дрючину —
Хороброму Ігореві,
Святослава сину.

Олегове гніздо в полі 30
Подрімати сіло.
Ой далеко, хоробреє,
Воно залетіло!
Не було воно рождене
На обиду, муку
Ні соколу, ні кречету,
А ні тобі, поганому
Половчине, чорний круку.

Сірим вовком пробігає 31
Хан Кза у степу.
Йому к Дону великому
Кончак вказує тропу.

З нашого життя

ЗАВЕРШЕННЯ ЕВРОПИ НА СХОДІ.

Перші роковини 22 червня 1941 р.! Хто з українців не згадує цієї дати і надій, зв'язаних з днем, що врешті прийшов?

Могутній удар німецької армії на Московію звільнив Галичину вже впродовж двох перших тижнів війни від большевиків. Першого серпня 1941 року Галичину прилучено до Генерального Губернаторства Великонімеччини.

Святкування першої річниці прилучення Галичини до Генерального Губернаторства звеличав своїм приїздом до Львова генерал-губернатор д-р Ганс Франк. Вулиці міста тонули в безлічі державних прапорів, біля міського театру влаштовано трибуни, була напричуд гарна погода. Успіху святкуванню додали виступи українських хорів, що в числі 32 з'їхалися з усіх сторін Галичини на І. Краєвий Конкурс Хорів, влаштований з нагоди сторіччя з дня народження М. В. Лисенка. Українська пісня і чудова українська народна одежа надали львівським вулицям рідного характеру.

Генерал-губернатор д-р Франк проголосив у тому дні зрівняння Галичини з рештою ГГ., що означає поворот її до господарського і культурного круга европейського Заходу.

Державний акт, що відбувся 1-го серпня 1942 р., символізує дальшу стадію на шляху до створення нового ладу в Европі. Всі дотеперішні заходи влади прямували до того, щоб запрягти до відбудівної праці всі органічні сили, що зросли на наших землях і виявилися значно тривалішими ніж усі недоцільні методи придушення. І ми в одному лише шкільництві, крім 10 гімназій, 3 учительських семінарій і 3.200 українських народних шкіл, здобули вже в першому році — 82 професійні школи. На наших очах росте наш третій стан, ми стаємо до змагу за характер міст на нашій території, тих міст, що досі були переважно польські, а властиво жидівські, і перерішили вислід змагань 1917/20 рр.

З погляду культури розкриваються перед нами нові можливості. Перед українською молоддю стоять отвором високі німецькі школи в краю і в Великонімеччині. Ті школи дадуть нам за кілька років фахівців з усіх ділянок громадського життя, і, що найважніше, вихованих на західноевропейських духових основах. Через особисті зв'язки студентів поширяться культурні зв'язки з Заходом, ми будемо мати змогу черпати з духової скарбниці европейської культури та тим повніше розвивати власну.

Коли всі багатозначні передумови будуть втілені в життя, тоді Европа знайде своє логічне завершення на Сході.

СТАРТ ЛЕГКОАТЛЕТІВ

З початком червня по кількатижневій підготовці виступили на змагову доріжку легкоатлети. Покищо внутрішньоклюбові змагання КЛК. Висліди були скромні, але важне те, що побіч давніх змагунів з відомими прізвищами висуваються тут і там молоді та беруть для себе перші місця.

Нікому не уступив Соколовський бігу на 1500 м. хоч час мав ледве 4.49, в метах Гнатейко все ще не дає себе побити: куля 10.97, диск 34.98, те саме Сайкевич у ратищі — 43.28. Зате в скоках є нові. Вдовжінь скаче Купчинський 5,55 м, вгору Левицький 1,44 м.

В бігу на 100 м. в завзятому фіналі на мету впала рівночасно ціла чвірка Банах, Соколовський II, Шепарович, Купчинський, — всі 12.5 сек. В передбігу ще був Лісевич 12.2. Гінці 4 × 100 м. — 52.8.

В усіх жіночих конкуренціях не пускує перед себе нікого п. Ірина Варцаба. Її осяги вже тепер добрі: 60 м. — 8.2 рівно з рекордом, гора 1.30.5 м., вдовжінь 4.49, куля 7.61 м. Услід за нею йде Барнич, майже все на другому місці, також з добрими осягами щойно ставлять перші кроки в легкоатлетиці, а по 10 роках вправ і стартування (бо саме такий „ювілей“ святкує цього року п. Варцаба), а може й скоріше — напевно дійдуть до рекордових осягів. Бо солідний тренінґ має таку прикмету, що видобуває з людини навіть найбільше непомітні можливості, та приносить зчасом спортові успіхи. Самі фізичні дані без праці над собою тепер уже не вистачають.

Між двома воротами

А в міжчасі кожної неділі грають дружини копаного м'яча. Тепер відбуваються змагання за першенство округи, в яких беруть участь 6 львівських і 4 замісцеві дружини: Русалка Золочів, Дніпро Винники, Юнак Перемишляни і Дністер Самбір — поділені на 2 групи.

В першій велику перевагу має „Україна“, але й вона вже втратила 4 воріт. Найслабший Юнак. Цікаві змагання розіграються по середині групи між УССК, Русалкою і Дніпром.

Друга група має на чолі робітничу дружину Гарбарні, але мабуть нелегко їй буде вдержати це місце до кінця, коли на змаганнях зі самбірським Дністром втратила у Львові одну точку (2:2).

У вільних від мистецьких змагань неділях нав'язують львівські клюби контакт з іншими укр. спортовими осередками. В Станиславові гостила „Україна“ і „Гарбарня“, станиславівська „Заграва“ грала у Львові. УССК запросив до Львова клюб „Лемко“ з Сянока (4:0) і „Сян“ з Перемишля (2:4).

На копунах помітні ще шкідливі впливи побуту в польських дружинах. Вони ще не позбулися звички вживати на грищі польської мови та непотрібної гострої гри. Це, очевидно, не відноситься до всіх. Аж дивно, як деякі поважні спортові товариства не стидаються того і толерують у своїх рядах такі безвартісні одиниці.

Тепер уже нам тісно на однім грищі

Як бачимо, сьогорічний спортовий сезон починає набирати доволі великого розмаху. Мається враження, що більше місця на спортовім майдані дозволить рушитися ще й ситківкарям, кошівкарям, легкоатлети інших товариств схочуть також сказати своє слово.

На нашу думку, кожне спортове товариство повинно придбати собі якесь пристановище, хоч би мале і скромне, як УТТ IV. на Личакові, але своє власне, і його власними руками привести до ладу. Це, побіч нормальних спортових занять, буде доброю школою для молодих рук, а для відродженого українського спортового життя створить тверді підвалини. *Б. С.*

ВСЯЧИНА

БОРОТЬБА З ПРОТИВНИКОМ

Японець затримує противника витягнувши вказуючий палець — просто перед його ніс, майже дотикаючись його. Очевидно затримає його на хвилину, але й ту хвилину зуміє він використати для себе.

ЯПОНСЬКА ЧЕМНІСТЬ

Японці є таким корректним народом, що у їхній мові навіть не має ніодного згірдливого прізвища ні проклону.

Порівняймо, як при вуличній лайці переходимо часто на польську мову, або московську. Тому уважаймо як говоримо.

(За „Молодою Зміною“)

Розмови на часі

ДАЙМО УКРАЇНСЬКІЙ МОЛОДІ КРИЛА!

З приємністю треба ствердити, що спортове виховання української молоді робить значні поступи. Це особливо бачимо в лещетарстві. Віримо, що згодом керівні спортові чинники постараються і про поширення дуже важливого в теперішні часи моторового спорту — їзди на мотоциклі та авті. В Німеччині цей спорт високо поставлений серед старших груп юнацтва. „Гітлерюгенд“, отже не диво, що німецькі вояки їздять автом з такою певністю. Вони ж бо зрослися з ним з дитячого віку, як у нас сільські хлопці змалечку зживаються з кіньми.

Але є ще одна ділянка спорту дуже важлива. Це ширяковий спорт (Зеґельфлюґцойґспорт). Особливо високо розвинений він в Німеччині і Німеччина займає під цим оглядом перше місце в світі. Друге місце займала колись Польща. Дві польські ширякові школи знаходилися на українській етнографічній території — в Безміховій на Лемківщині і в Луцьку на Волині.

Ширяковий спорт дає молоді надзвичайно велику підготовку до летунства. Тому, що про справжнє летунство нам тепер годі думати, варто нам звернути особливу увагу на ширяковий спорт. Він не надто дорогий і щодо коштів — можливий. Добрі терени знайдуться на Лемківщині, інструктори знайдуться між українськими інженерами, коли ж ні, то треба вишколити кількох українців в німецькім інструкторськім таборі для ширякового вишколу в Рен.

При цій нагоді до речі треба звернути увагу української молоді на т. зв. моделярство. Воно має на меті вчити старшу дітвору і молодь будувати моделі літаків і пароплавів. В Німеччині цій справі присвячено в школах велику увагу. Там є навіть окрема фабрика, що займається виробом таких „забавок“. Оскільки відомо, в нас ще й нема літератури на тему ширякового спорту та моделярства, але відповідний матеріял знайдеться в німецьких, чеських та польських підручниках та часописах. Даймо українській молоді крила! *Мр О. Губчак*

РОЗВАГИ

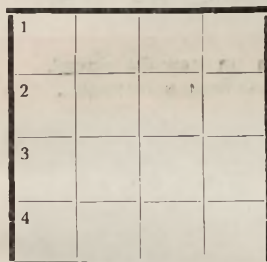

Ребус ч. 12

Ребус ч. 13

ХРЕСТИКІВКА

1. Є на Гуцульщині, Татрах, Вогезах, Альпах. — 2. Міряється електричним приладом (Оммометром). — 3. Є у Києві, а навіть у Львові, хоч мала, мутна і смердюча. — 4. Палестинський сусід жидів.

РОЗВ'ЯЗКА
з ч. 6. „Дороги"

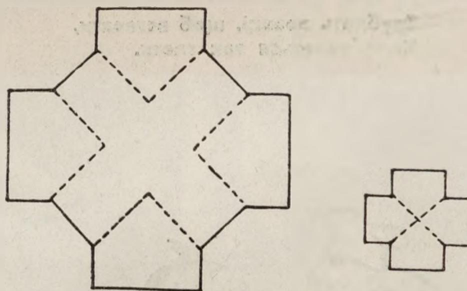

Рисунок показує нам як санітар зі знайденого хреста з червоної матерії, зробив два.

ЛИСТУВАННЯ РЕДАКЦІЇ.

Розв'язки ребусів, загадок, хрестиківки з „Дороги" ч. 6 за червень.

Ребус ч. 9 „Один в полі не козак".

Шляхом шахового коника: „Неправдою світ пройдеш та назад не прийдеш".

Хрестиківка: дім, око, Рим, оси, газ, але. З гори на низ читаємо „Дорога".

Мат. загадка: Осел ніс 7 бочок, ослиця 5.

Ми-По-Ст. К. Кот. Євг. Зин. Пел. і багато інших авторів, що прислали свої поезії, нариси, спогади й не побачили їх видрукуваними в „Дорозі".

Подобаються нам і з приємністю читаємо поезії, нариси, оповідання, спогади — цікаві змістом і бездоганні формою. На вірші за зразком „грає, грає, воронає" та й ще пересипані дешевою дидактикою, або бляшаними фразами, ніхто навіть не кине оком. Шановні автори теж ні, хіба, що під ними знайдуть свій підпис.

Наша порада юним авторам: працювати над собою, щоб мати *що* сказати, це перша річ. Далі, поки післати свої твори в редакцію, слід спершу перевірити, яке враження вони роблять на інших. Треба посилати лише речі виношені, пережиті, опрацьовані, а не все, що з пера сплине. Це збереже авторів від розчарувань, а нас від прикрости.

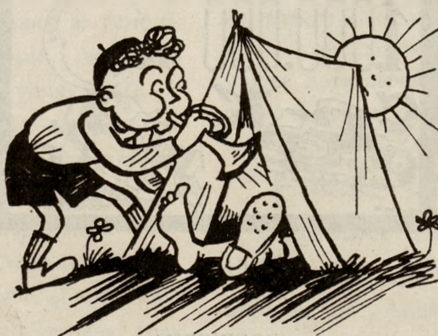
І ще одне нагадування: нашою літературною мовою є мова південної Київщини й Полтавщини. Вчіться юні автори української літературної мови. Читайте твори українських клясиків: Шевченка, Куліша, Лесі Українки, Б. Грінченка, Панаса Мирного, Н. Нечуя-Левицького й інших.

„ДОРОГА" — ілюстр. журнал. **Появляється** 15-того кожного місяця. **Видає** „Українське В-во", Краків-Львів, Унгарнштр. 21. Тел. 233-23. — За редакцію відповідає: Проф. **Северин Левицький**. — Передплата: річно 8.— зл., піврічно 4.— зл. **Поодиноке число 80 сот.** — ЦІНИ ОГОЛОШЕНЬ: Ціла сторінка 640.— зл., 1/2 сторінки 320.— зл., 1/4 сторінки 160.— зл., 1/8 сторінки 80.— зл. Оголошення в тексті 100% дорожчі. — З друкарні Укр. Акад. Наук у Львові, Пострасе 11. — Ukrainische Monatsschrift „DOROHA" (Der Weg). **Verlag:** Ukrainischer Verlag, Krakau, Zweigstelle Lemberg, Ungarnstrasse 21. — **Druck:** Druckerei Ukr. Akademie d. Wissenschaften, Lemberg, Postgasse 11.

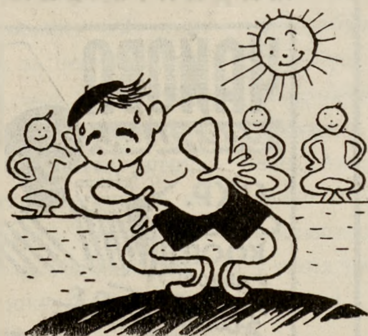
Балабай таборовик,
Працювати він не звик.

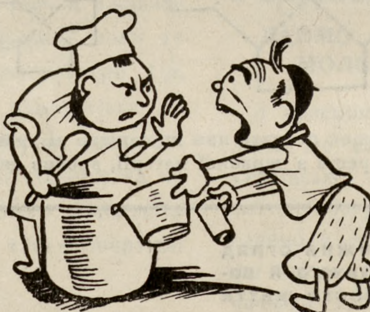
Трублять вранці, щоб вставати,
Коли хочеться так спати.

Ой, біда на кожнім кроці,
Кажуть митися в потоці!...

А найменше мають слави,
Всі ці з руханкою вправи.

По обіді тут уже ти
Не допросишся »репети«.

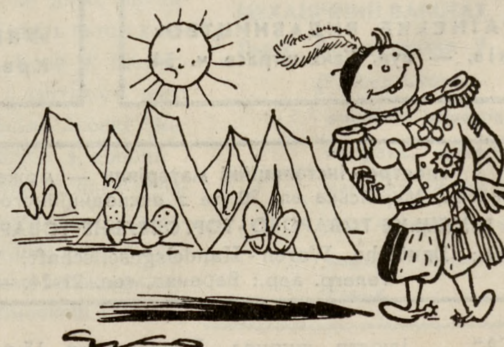
Хоч і серце в тебе хворе,
А тут кажуть йти у гори.

А на стійці як стояти,
То не можна задрімати.

Провідник тут нідочого!
Все бере він надто строго.

Як би був ним Балабай,
То б у таборі був рай.